

RIKSADVOKATEN

Statsadvokatene
Sjefen for Kripos
Sjefen for PST
Politimestrene

REF.:

VÅR REF.:

Ra 10-574 KHK/jaa
422.9

DATO:

02.12.10

I RUSUTLØSTE PSYKOSER - OPPSUMMERING AV RETTSTILSTANDEN II SIKRING AV BLOD, URIN OG HÅRPRØVER I GROVE VOLDSSAKER

Den strafferettslige (og rettspsykiatriske) bedømmelsen av rusutløste psykoser er ofte vanskelig. Gjennom Høyesteretts avgjørelser inntatt i Rt. 2008 side 549 og Rt. 2010 side 3 er det gitt viktige avklaringer, selv om det fortsatt gjenstår enkelte spørsmål. Bl.a. med utgangspunkt i riksadvokatens avgjørelse av en enkeltsak (R 09/2319) oppsummeres under pkt I rettstilstanden slik vi bedømmer den.

Riksadvokaten har blitt gjort oppmerksom på at viktig informasjon ved vurdering av om et stoff er inntatt også kan finnes ved analyse av siktedes hår, i tillegg til de mer tradisjonelle analyser av blod og urin. Dette kan bl.a. ha betydning ved vurderingen av om en psykose er utløst av rus, og i tilfelle hvor lenge psykosen har vart, og omtales nærmere under punkt II nedenfor.

I Rusutløste psykoser - oversikt over rettstilstanden

Den strafferettslige bedømmelsen av rusutløste psykoser har som kjent vært behandlet av Høyesterett i avgjørelsene inntatt i Rt. 2008 side 549 og Rt. 2010 side 346. I avgjørelsene er tilgjengelige rettskilder og praksis fra Den rettsmediske kommisjon gjennomgått og vurdert, og det vises til avgjørelsene for videre referanser.

Rettstilstanden kan etter riksadvokatens syn i dag oppsummeres slik:

- Det er på det rene at *en psykose som er fremkalt av selvforskyldt rus ikke er straffriende dersom psykosen forsvinner etter at siktede har sluttet å ruse seg og den toksiske virkningen forsvinner*, jf. bl.a. Rt. 2008 side 549 avsnitt 36 flg. (konklusjon i avsnitt 46) og Rt. 2010 side 346 avsnitt 13.

- Om siktedes psykose ble *fremkalt av narkotikabruk eller ved en abstinensreaksjon*, eller skyldes en kombinasjon av disse faktorene, er neppe av betydning ved den strafferettslige bedømmelse. Tilstanden er uansett "en følge av selvforskyldt rus", som i utgangspunktet bedømmes etter straffeloven § 46 og dermed ikke fører til straffrihet.
- *Varighet av symptomene etter at bruken av rusmidler er opphørt* (ved alvorlige forbrytelser faller dette ofte sammen med gjerningstidspunktet), er et sentralt moment ved vurderingen av om det utelukkende foreligger en rusutløst psykose (som ikke gir straffrihet), eller (også) en underliggende psykotisk grunnlidelse (som medfører utilregnelighet), se bl.a. Rt. 2008 side 549 avsnitt 39 og 51 og Rt. 2010 side 346 avsnitt 16, se også avsnitt 14. Desto lengre symptomene varer etter avsluttet rusmiddelinntak, jo mer tilbøyelig vil en være til å anse tilstanden som straffriende psykotisk grunnlidelse.

Nærmere om tidsmomentet

Hvor lang tid som må være passert etter at rusmisbruket opphørte for at en ruspsykose skal bedømmes etter straffeloven § 44 er dessverre fortsatt noe usikkert. Etter riksadvokatens skjønn gir likevel de to sentrale avgjørelsene fra Høyesterett atskillig veiledning, særlig fordi domstolen refererer - og må oppfattes å legge stor vekt på - Den rettsmedisinske kommisjons praksis og uttalelser fra kommisjonens tidligere leder, overlege Randi Rosenqvist. I Rt. 2008 side 549 avsnitt 39 refereres det bl.a. slik fra hennes sakkyndige erklæring:

"Vi [kommisjonen] mener at når den psykotiske tilstanden kun varer i få dager, eventuelt en uke eller to, så vil dette være å oppfatte som en rettspsykiatrisk bevisstetsforstyrrelse og ikke psykose.

...

Dersom psykosen varer mer enn en måned etter at stoffet er ute av kroppen, vil vi være tilbøyelig til å mene at det dreier seg om en psykose i strafferettslig forstand. Vi ser imidlertid at dette ikke er juridisk klart."

I Rt. 2010 side 346 avsnitt 14 heter det at overlege Rosenqvist har opplyst at:

"... man i rettspsykiatrisk praksis har hatt en tendens til å diagnostisere tilstander som har vart i mer enn én måned, som straffriende psykose."

Høyesterett har, så langt, ikke gitt generelle uttalelser om det kan settes opp en veiledende grense for tidsforløpet slik påtalemyndigheten tok til orde for i saken omhandlet i Rt. 2010 side 346. Det fremgår av avsnitt 11 i dommen at det fra aktors side generelt ble gjort gjeldende at det bør være en presumsjon for straffrihet når en psykose fremkalt ved selvforskyldt rus varer så lenge som en måned. Høyesterett har ikke uttrykkelig sluttet seg til en slik presumpsjonsregel, men retten la (i tillegg til den etterfølgende sykdomsutvikling) vekt på "den relativt lange tiden det tok før A var fri for psykotiske symptomer" (trolig mellom om lag en måned og 6 uker). I Rt. 2008 side 549 uttales det generelt at "det kan ta mer enn en uke" før en rusutløst psykose er borte (avsnitt 51). (Det var i saken fra 2008 ikke nødvendig for Høyesterett å gå konkret inn på bedømmelsen av tiltaltes psykose siden lagmannsrettens dom måtte oppheves, bl.a. fordi lagmannen i rettsbelæringen feilaktig uttalte at bare dersom psykosen var "helt kortvarig" skulle den bedømmes som ikke straffriende bevisstløshet.)

Det er etter riksadvokatens skjønn i dag vanskelig med sikkerhet å fastslå annet enn at tidsmomentet er av sentral betydning og at dersom symptomene varer mer enn om lag en måned etter siste inntak av rusmidler, vil det lett være slik tvil om tilstanden er utslag av en grunnleggende psykoselidelse at det ikke skal reises ordinær straffesak.

II Innhentning av blod-, urin og hårprøver, klinisk undersøkelse mv.

Hvorvidt siktede har brukt rusmidler, og i tilfelle hvilke typer og mengder, kan som kjent ha stor betydning i mange straffesaker. Bl.a. ved vurderingen av spørsmålet om tilregnelighet kan det, som fremstillingen ovenfor viser, også ha stor betydning på hvilket tidspunkt en siktet eventuelt har misbrukt rusmidler. Prøver av blod, urin og hår gir ofte viktige opplysninger om dette.

Folkehelseinstituttet, divisjon for rettstoksikologi og rusmiddelforskning har overfor riksadvokaten opplyst flg. om hva analyse av slike prøver kan gi av informasjon med særlig tanke på vurdering av tilregnelighetsspørsmål:

- En *blodprøve*¹ kan gi opplysninger om ruspåvirkning på gjerningstidspunktet (Eventuelt ved hjelp av tilbakeregning). Analyseresultatet kan gi opplysninger om størrelsen av inntatt dose og inntakstidspunkt. I tillegg vil et tolket analyseresultat kunne si noe om mulighet for en akutt rusutløst psykose.
- Analyse av en *urinprøve*² vil kunne si noe om inntak av stoff i tiden forut for gjerningstidspunktet, hvilket vil kunne være av betydning ved vurderingen av om en psykose er utløst av rusmisbruk.
- Analyseresultat fra *hårprøver*³ kan også gi viktig informasjon om rusmisbruk. Særlig interessant er det at en ved analyse av hårprøver kan få et bilde av rusmiddelbruken lengre bakover i tid enn ved andre prøver. Håret vokser stort sett med en cm per måned, dog med betydelig variasjon, og 10 - 15 cm langt hår kan således representere en "kalender" for siste års rusmiddelbruk dersom man analyser segmenter på ca 1 cm lengde. Dette vil kunne være av betydning dersom det er aktuelt å vurdere hvor lenge en eventuell psykotisk tilstand har vart etter avsluttet rusmiddelmisbruk. Det er imidlertid knyttet betydelige utfordringer til fortolkning av resultatene.

Politiet bør i alle alvorlige saker, særlig ved mistanke om alvorlige volds- og seksuallovbrudd, vurdere å innhente blod-, urin og hårprøver med tanke på analyser som nevnt ovenfor. Prøvene bør tas så snart som mulig.⁴ Alle prøver må sikres og merkes forsvarlig i samsvar med gjeldende retningslinjer. Prøvetakningsutstyr og skjema for blod-, urin- og hårprøver kan rekvireres hos Folkehelseinstituttet. Det følger med instruks om prøvetakning i materialet fra instituttet.

Folkehelseinstituttet har opplyst at det kan ta imot prøver, men avvente analyse til det etterforskningsmessige behovet er avklart. Instituttet har opplyst at det ikke vil ta særskilt betaling for slik "mellomlagring".

I tillegg til prøvetaking bør det gjennomføres en *klinisk legeundersøkelse*. (Det kan nyttes samme skjema som ved mistanke om kjøring i påvirket tilstand.)

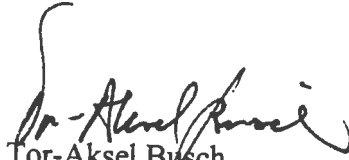
¹ Folkehelseinstituttet har opplyst at analyse av blod i dag koster kr. 2.950 pr. prøve. Det letes etter 20-30 forskjellige rusmidler og medikamenter med ruspotensial.

² Folkehelseinstituttet har opplyst at analyse av urin prises etter antall funn av stoffer og at politiet kan styre hvilke stoffer det ønskes at det letes etter. Gjennomsnittlig koster slike analyser om lag kr 2000.

³ Pris for analyse av hårprøver opplyses å være omtrent som for blodprøve pr. segment. Det letes etter om lag de samme stoff som i blodprøver.

⁴ Hårprøver kan med fordel tas på ny om lag 10 dager etter første prøve fordi det da er større mulighet for å kunne si noe om tidspunktet for inntak av stoff. Hvilke prøver som skal analyseres kan i slike tilfeller med fordel avtales nærmere med analyseinstitusjonen.

Det kan også være svært nyttig om det i saker hvor det er tvil om tilregnelighet sørges for en så rask prejudisiell undersøkelse som mulig, eventuelt at det oppnevnes sakkyndige umiddelbart etter en pågrepelse og avtales at de sakkyndige raskt skal gis anledning til å møte siktede. Dersom siktede er innlagt i psykiatrisk institusjon eller er varetektsfengslet, og avskåret fra misbruk av rusmidler, vil sakkyndige på denne måten kunne gi en sikrere bedømmelse ved at de kan redegjøre for eventuell utvikling i siktedes psykiske tilstand.

Tor-Aksel Busch

Knut H. Kallerud
ass. riksadvokat

- Gjenpart: 1. Justisdepartementet, Politiavdelingen
2. Justisdepartementet, Lovavdelingen
3. Politidirektoratet
4. Den rettsmedisinske kommisjon
5. Folkehelseinstituttet